

MATICA SRPSKA JOURNAL OF STAGE ARTS AND MUSIC

63

Editorial board

- Katarina TOMAŠEVIĆ, PhD, Editor-in-Chief
(Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
- Živko POPOVIĆ, PhD, Deputy Editor-in-Chief
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Mirjana VESELINOVIĆ HOFMAN, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Zoran ĐERIĆ, PhD
(Serbian National Theatre / University of Banja Luka, Academy of Arts)
- Katalin KAIČ, PhD
(University of Novi Sad, Faculty of Philosophy)
- Zoran MAKSIMOVIĆ, PhD
(Theatre Museum of Vojvodina)
- Ivana PERKOVIĆ, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Ira PRODANOV KRAJIŠNIK, PhD
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Jernej WEISS, PhD (Slovenia)
(University of Ljubljana, Faculty of Philosophy)
- Jadwiga SOBCZAK, PhD (Poland)
(University of Lodz, Department of Slavic Languages)

NOVI SAD
2020

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

63

Уредништво

- др Катарина ТОМАШЕВИЋ, главни и одговорни уредник
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)
др Живко ПОПОВИЋ, заменик главног и одговорног уредника
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Мирјана ВЕСЕЛИНОВИЋ ХОФМАН
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Зоран ЂЕРИЋ
(Српско народно позориште / Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности)
др Каталин КАИЧ
(Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет)
др Зоран МАКСИМОВИЋ
(Позоришни музеј Војводине)
др Ивана ПЕРКОВИЋ
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Ира ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Јернеј ВАЈС (Словенија)
(Универзитет у Љубљани, Филозофски факултет)
др Јадвига СОПЧАК (Пољска)
(Универзитет у Лођу, Катедра за славистику)

НОВИ САД
2020

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

MATICA SRPSKA
DEPARTMENT OF STAGE ARTS AND MUSIC

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику (CIP 78+792(082), ISSN 0352-9738, COBISS.SR-ID 16339202) покренут је 1987. године као часопис оријентисан претежно ка историјским, естетичким и теоријским проучавањима позоришне и музичке, као и филмске уметности. Објављују се искључиво оригинални научни радови – из театрологије, музикологије, етномузикологије, историје и теорије филма. Посебна пажња посвећена је питањима развоја ових уметности на простору Југоисточне и Средње Европе, претежно унутар културе Срба и других културом повезаних народа у региону. Зборник је отворен за ауторе различитог научног интересовања, за сараднике у земљи, из центара са територије бивше Југославије и из иностранства. Отворен је и према млађим сарадницима, којима се пружа прилика да своје прве радове објаве управо у Зборнику. Све радове који стигну у редакцију оцењују два стручна рецензента, а по потреби и више њих. Зборник се штампа на српском језику ћиричним писмом, са резимеом на енглеском. Рукописи које аутори пошаљу на једном од светских језика штампају се у оригиналу, са резимеом на српском. Садржаји часописа компонују се у три рубрике: 1. научне студије, 2. архивска грађа, мемоарски прилози, 3. прикази и некролози. Приликом утврђивања Садржаја Зборника, текстови су распоређени хронолошки и тематски, у зависности од материје коју сарадници обрађују. Прве две рубрике Зборника имају сажетке, кључне речи и резиме. Сви објављени текстови имају УДК број по међународној библиотечкој класификацији, а сваки број садржи именски регистар. Зборник излази редовно, два пута годишње у обиму од око 25 ауторских табака. Часопис доспева разменом у око 100 библиотеке у свету. Бесплатан приступ интернет издању у PDF формату омогућен је на сајту: <http://www.maticasrpska.org.rs/category/katalog-izdanja/naucni-casopisi/zbornik--matice-srpske-za-scenske-umetnosti-i-muziku/>.

Matica Srpska Journal of Stage Arts and Music (CIP 78+792(082), ISSN 0352-9738, COBISS.SR-ID 16339202) was launched in 1987 as a journal oriented mainly towards historical, aesthetic and theoretical studies of theatre, music, and film. Only original scientific works are published – in the fields of teatrology, musicology, ethnomusicology, and history and theory of film. Special attention is paid to the issues of the development of these arts in the regions of Southeast and Central Europe, predominantly within the culture of Serbs and other nations in the region linked through common culture. The Journal welcomes submissions from authors of broad scientific interests – domestic authors, as well as the authors from the countries of former Yugoslavia and from abroad. It also welcomes contributions from young

authors, who are given the opportunity to publish their first papers in the Journal. All papers are evaluated by two expert reviewers, and if necessary by more than two reviewers. The Journal is printed in Serbian language and Cyrillic script, with summaries in English. Manuscripts sent by authors in one of the world languages are printed in the original language, with a summary in Serbian. The Journal is divided into three sections: 1. scientific studies, 2. archival materials, memoir papers, and 3. reviews and necrologies. When determining the Contents of the Journal, the texts are arranged chronologically and thematically, depending on the topic being addressed. The first two sections of the Journal include abstracts, keywords, and summary. All published texts are assigned a UDC number according to the international library classification, and each volume contains an index of names. The Journal is published regularly, biannually, containing up to 25 author sheets. The Journal is exchanged with around 100 libraries in the world. Free online access to PDF version of the Journal is provided on the website: <http://www.maticasrpska.org.rs/category/katalog-izdanja/naucni-casopisi/zbornik-matice-srpske-za-scenske--umetnosti-i-muziku/>.

САДРЖАЈ

CONTENTS

СТУДИЈЕ, ЧЛАНЦИ, РАСПРАВЕ STUDIES, ARTICLES, TREATISES

Мр НЕМАЊА В. САВКОВИЋ Јован Суботић и почеци промишљања глуме код Срба	9
NEMANJA V. SAVKOVIĆ, MA Jovan Subotić and the First Reflections on Acting among Serbs	20
Др БИЉАНА С. МИЛАНОВИЋ Драма <i>Mogel</i> Миленка Пауновића	23
Biljana S. Milanović, PhD <i>Model</i> , a Play by Milenko Paunović	34
Др СОФИЈА М. КОШНИЧАР Драмски аспекти интертекстуалног шапутања Милоша Црњанског са Вир- џинијом Вулф (II део)	35
SOFIJA M. KOŠNIČAR, PhD Dramatic Aspects of the Intertextual Whispering Between Miloš Crnjanski and Virginia Woolf (Part II)	53
Др АЛЕКСАНДАР Н. ВАСИЋ Критичарски погледи Бранка Драгутиновића	55
ALEKSANDAR N. VASIĆ, PhD Critical Views of Branko Dragutinović	78
Др ИВАНА Р. ПЕТКОВИЋ ЛОЗО О могућим непосредним <i>сајласјима</i> уха и ока у фантастичним световима Клода Дебисија, Пола Верлена и Антоана Ватоа	81
IVANA R. PETKOVIĆ LOZO, PhD On Possible Immediate <i>Correspondances</i> of the Ear and the Eye in the Fantastic Worlds of Claude Debussy, Paul Verlaine, and Antoine Watteau	113
Мср МОНИКА Ј. НОВАКОВИЋ Позоришна музика Зорана Ерића	115
MONIKA J. NOVAKOVIĆ, MA Incidental Music of Zoran Erić	131
Др ЖЕЉКО С. МИРКОВИЋ Документарни филм данас: Изазови у стварању	133
ŽELJKO S. MIRKOVIĆ, PhD Documentary Film Today: Challenges in the Creation	145
Мср ГВОЗДЕН Р. ЂУРИЋ и др ДУБРАВКА Љ. ЛАЗИЋ Насиље као инструмент социјалне ангажованости и опште критике друштва унутар филмова Новог Холивуда	147

GVOZDEN R. ĐURIĆ, MA and DUBRAVKA LJ. LAZIĆ, PhD Violence as an Instrument of Social Engagement and General Criticism of Society in the of New Hollywood Movies	151
Мср СОЊА Р. ЈАНКОВ <i>Die Untermenschen</i> и фантастично као метод друштвене критике на примеру филма <i>Jojo Rabbit</i>	153
SONJA R. JANKOV, MA <i>Die Untermenschen</i> and Fantasy as Method of Social Critique in Film <i>Jojo Rabbit</i> .	166

СЕЋАЊА, ГРАЂА, ПРИЛОЗИ
MEMOIRS, MATERIALS, CONTRIBUTIONS

Др ВЕРИЦА С. ГРМУША Писма Косте П. Манојловића Милоју Милојевићу (Оксфорд, 1917–1919)	167
VERICA S. GRMUŠA, PhD Kosta P. Manojlović's Letters to Miloje Milojević (Oxford, 1917–1919)	181
Др ЗОРАН Р. ЂЕРИЋ Репертоар Позоришта младих у Новом Саду, од 1968. до 1999. године	183
ZORAN R. ĐERIĆ, PhD The Repertoire of Youth Theater in Novi Sad from 1968 to 1999	194

ПРИКАЗИ
REVIEWS

Др ЛЈУБИЦА М. РИСТОВСКИ Естетика алтернативног позоришта (Симон Грабовац, <i>Поетика алтернативног театра</i> . Посебности позоришног израза алтернативних трупа у Србији. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2019	195
Мср ЈУЛИЈАНА С. БАШТИЋ Марија Думнић Вилотијевић, <i>Звуци носилације: историја староградске музике у Србији</i> . Београд: Чигоја штампа, Музиколошки институт САНУ, 2019	201
Мср МИЛОШ М. МАРИНКОВИЋ <i>На маргинама музиколошког канона: Композиторска генерација Петра Стојановића, Петра Крстића и Станислава Биничког / On the Margins of the Musicological Canon: the Generation of Composers Petar Stojanović, Petar Krstić and Stanislav Binički</i>	204
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	211
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ	219
РЕЦЕНЗЕНТИ	225

АЛЕКСАНДАР Н. ВАСИЋ
Музиколошки институт САНУ, Београд*
Оригинални научни рад / Original scientific paper

КРИТИЧАРСКИ ПОГЛЕДИ БРАНКА ДРАГУТИНОВИЋА**

САЖЕТАК: Студија је посвећена критичарском раду Бранка Драгутиновића (1903–1971) у београдском музичком часопису *Звук* (1932–1936). Један од најплоднијих и најзначајнијих српских музичких критичара XX века, Драгутиновић је у међуратном *Звуку* објавио близу шездесет музичких критика и приказа, укупног обима једне књиге од преко стотину страница. У студији се анализирају критичарев поступак и структура његових написа; прате се његови погледи на проблем опере / музичке драме, на оперету, музички виртуозитет, модерну музику и модерни национални стил. У раду се сагледава и Драгутиновићев однос према тумачењу музичке историје с позиција историјског материјализма, као и његов однос према југословенству и југословенско-бугарској сарадњи на пољу музике. Као прилог, студија доноси интегралну библиографију Драгутиновићевих написа у *Звуку*, која до сада није објављена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Бранко М. Драгутиновић, часопис *Звук* (1932–1936), музичка критика – Србија, музичка периодика – Србија, музичка драма, оперета, виртуозитет у музици, материјалистичко тумачење историје музике, југословенско-бугарска сарадња – музика.

Уводне напомене

Бранку Драгутиновићу (1903–1971) припада једно од најистакнутијих места у историји српске музичке критике. Он се музичком критиком бавио готово педесет година, од ране младости па све до краја живота. Иза њега је остао опсежан критичарски опус, расут у бројним листовима и часописима. По интензитету и значају рада на критици, он долази у ред малобројних писаца попут Милоја Милојевића или Станислава Винавера.

* alvasic@mts.rs

** Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке организације Музиколошки институт САНУ, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Спољашња биографија ове личности позната је и елаборирана (Васић 2007а). Овом приликом нагласићемо да је, по свему судећи, на формирање Драгутиновића као музичког писца пресудно утицао Милоје Милојевић. Драгутиновић је апсолвирао упоредну књижевност и теорију књижевности на Филозофском факултету у Београду. На тој студијској групи слушао је наставу из историје музике код Милојевића. То су, иначе, једина универзитетска предавања из области музикологије у Србији до завршетка Другог светског рата.¹ И други реномирани музички писци онога времена, на пример Стана Ђурић Клајн, музиколошка знања су стекли као Милојевићеви студенти на Филозофском факултету.²

Са изузетком периода Другог светског рата, Бранко Драгутиновић је музички живот Београда пратио без прекида, од 1924. године до смрти. Музиколошка пажња према његовој списатељској оставштини манифестовала се још за његова живота. Аналитички оглед о *Религиофонији* Јосипа Славенског, који му је објављен 1934. у часопису *Звук*, Стана Ђурић Клајн је уврстила у антологију српске музичке есејистике (Ћирилов, Ђурић-Клајн, Трифуновић 1966: 272–280). После његове смрти његовим текстовима највише су се у својим књигама и студијама бавили Роксанда Пејовић, Слободан Турлаков и писац ових редова.³ Осветљени су поједини аспекти његовог рада, а његовим написима прилазило се као текстовима и као изворима за историју београдског музичког живота. Највећу пажњу задобио је послератни период. Покојна проф. Р. Пејовић је једну научну монографију посветила критичарској делатности Б. Драгутиновића у периоду од 1944. до 1971. године, приложивши јој пишчеву селективну библиографију за наведено раздобље (Пејовић 2009).

Пре рада на тој књизи, др Пејовић је, у склопу своје историје српске музичке критике и есејистике међуратног доба, дала општи поглед на први, међуратни период Драгутиновићеве музикографије (Пејовић 1999: 171–193). Остају, међутим, бројни задаци. Драгутиновићева сарадња у међуратним српским музичким часописима библиографски је пописана *in extenso* (Васић 2012). Али његова свеукупна међуратна библиографија није сачињена; до сада је објављен само један њен део, и то без указивања на публикације које јесу и које нису узете у обзир (KUNTARIĆ 1984: 215–223). Остаје потреба за састављањем потпуне пер-

¹ О Милојевићевој педагошкој делатности на Филозофском факултету вид. Живановић 1989: 230–234; 1990.

² О Стани Ђурић Клајн вид. Васић 2007б.

³ Детаљне библиографске податке о радовима Р. Пејовић и С. Турлакова из историје националне музикографије вид. у Васић 2006. Поједини Драгутиновићеви есеји и чланци анализирани су у Васић 2011; 2012; 2013а; 2013б и 2017.

соналне библиографије Бранка Драгутиновића, а то подразумева по-
дробно истраживање листова и часописа у којима је он сарађивао пре
Другог светског рата.

Ова студија је посвећена Драгутиновићевој критичарској сарадњи
у београдском музичком часопису *Звук*. Он је у том гласилу објавио
укупно педесет осам музичких критика и критичких приказа. Бранко
Драгутиновић је био не само стални већ и један од најредовнијих са-
радника *Звука*. Његових прилога нема једино у свескама за март 1934.
и септембар 1935. године. У осталим бројевима тога гласила број ње-
гових написа креће се од један до четири. Тај корпус музикографских
састава сачињавају музичке критике (оперске, оперетске, балетске и
концертне), критички прикази иностраних и домаћих музиколошких
књига, музичких часописа, нотних издања, предавања о музици. Он
је критички пратио и приказивао музички живот, издања уметничке
музике, музичкоисторијске и етномузиколошке студије, литературу о
опери, оперској режији и модерној музици, едиције музичког фолклора
и др. Куриозитет представља Драгутиновићево писање, у два наврата,
о филмовима који су укључивали музику, европску и домаћу.

Наша је намера да сагледамо Драгутиновићев поступак и струк-
туру његових написа, те да се аналитички зауставимо код његових
погледа на музичку уметност и код његовог посматрања односа музи-
ке и друштвених чинилаца, као и код идеолошких аспеката. Лик једног
критичара оцртава се не само кроз садржај текстова него, још више,
кроз начелне ставове са статусом трајућих уверења.

Критичарски постојање и погледи на музичку уметност

Једна од карактеристичних црта старије српске музичке критике
јесте информативност. Кроз читав XIX и рани XX век, па и у међуратном
раздобљу, пратимо ту компоненту која се може означити као просве-
титељска. У дугом почетном стадијуму националне музичке културе,
све до Првог светског рата, публика се полако упознавала с европском
музиком на концертима и у позориштима. Упознавању са страним ре-
пертоаром доприносили су и критичари, одвајајући значајан простор у
својим чланцима за обавештења о композиторима и њиховим делима.⁴

Звук је излазио током 30-их година XX века када је европска му-
зика у Београду и Србији била већ прилично добро позната. Па ипак,
стручно-информативни слој остао је као део поступка међуратне кри-
тике. Разуме се, квалитет те компоненте у критичарским саставима
подразумева да су критичари временом постали ауторитативнији са

⁴ Вид. Васић 2008.

свога знања. И код Бранка Драгутиновића налазимо потребу за преношењем стручних знања и обавештења о извођеној музици, а не само за изношењем вредносних судова о интерпретацијама.

Будући месечник, *Звук* је рубрику музичке критике обликовао „интегрисано“: више музичких догађаја – оперских или балетских представа, концерата, предавања итд. – приказивано је у оквиру једног, обично већег написа. Таква концепција није лако дозвољавала велике музиколошке екскурсе; збијеност садржаја захтевала је концизност исказа и усредсређеност на вредновања.

Упркос наведеним начелним, просторним ограничењима, код Бранка Драгутиновића се одржала и исказала традиција старије домаће критике. Он је понекад давао макар најкраће коментаре и о делима с којима се наша публика одавно била упознала. Тако у летњем двоброју *Звука* из 1933. читамо напомене о остацима Хајднове (Franz Joseph Haydn) и Моцартове (Wolfgang Amadeus Mozart) симфонијске стилистике у Другој симфонији Лудвига ван Бетовена (Ludwig van Beethoven) и детаљима који наговештавају каснијег Бетовена (DRAGUTINOVIĆ jun–jul 1933a: 302). Београдска извођења опера и оркестарских дела Модеста Мусоргског (Модест П. Мусоргский), Николаја Римског-Корсакова (Николай А. Римский-Корсаков), Рихарда Вагнера (Richard Wagner) и Беджиха Сметане (Bedřich Smetana) изазвала су га да иступи са зналачким, обавештеним, обухватним, па и опсежним музиколошким освртима на њихова дела, и тако читаоцима *Звука* пружи стручну информацију и својеврсну лектуру.⁵ Познавалац немачког и француског језика, Драгутиновић је пратио европску музиколошку литературу и на основу ње и темељног увида у композиције писао текстове. Његови музиколошки коментари синтетски и прегнантно излажу карактеристике примењених музичко-изражајних средстава и стилски профил композитора. Ти и такви одломци су морали много користити и бити атрактивни оновременој публици, нарочито оној која није била из реда професионалних музичара, али исто тако и ученицима музичких школа. И данашњи читалац *Звука* могао би се ваљано обавестити о појединим личностима и појавама из историје музике благодаревши јасноћи и готово професорској поузданости Бранка Драгутиновића.

Једно од често расправљаних питања у нашој међуратној музичкој критици било је питање виртуозитета. Истраживања и проучавања

⁵ Вид., примерице: DRAGUTINOVIĆ avgust–septembar 1933: 365–366 (о Римском-Корсакову, симфонијски концерт Оркестра Краљеве гарде поводом 25-годишњице смрти композитора); DRAGUTINOVIĆ oktobar 1933: 404–406 (о Мусоргском и путевима развоја руске опере, поводом премијере *Сорочинској сајма*); DRAGUTINOVIĆ januar 1935a: 21–23 (о Вагнеру и његовој опери *Танхојзер*, поводом београдске премијере); DRAGUTINOVIĆ oktobar–novembar 1935a: 324–327 (о Сметани и његовој опери *Далибор*).

кључних корпуса српске музикографије прве половине XX века издвојила су личности које су биле изузетно критичне према виртуозитету и које су одбацивале репертоар с тим предзнаком (ВАСИЋ 2004а: 61–65). Таква личност био је, на пример, Милоје Милојевић.⁶ Нијансиран однос према том својству налазимо, примерице, код Рикарда Шварца.⁷ О Бранку Драгутиновићу као критичару *Звука* можемо рећи да он виртуозитету није посветио велику и одвојену пажњу; као и у случају других његових погледа о којима ћемо говорити у овом раду, тако је и у вези с виртуозитетом на делу својеврсно „сигнализирање“; Драгутиновић не иступа са систематским третманом тога проблема, већ се опредељује за поруку-назнаку.

Из марта 1933. потиче Драгутиновићево одушевљење балетском уметницом Мијом Чорак. Критичар који није остао упамћен по склоности према егзалтацији (али није био ни хладан), тада није сакрио своје усхићење: „*Za nas je Mia Ćorak bila otkrovenje*“. А у продужетку читамо шта Бранко Драгутиновић мисли о виртуозитету. Он виртуозитет поштује само као претпоставку за високу уметност: „*Ta potpuno savladana baletska tehnika ima kod Mie Ćorak jedan viši cilj: duševni pokret izraziti pokretom tela. I taj momenat u umetnosti Mie Ćorak je najdragoceniji*“ (DRAĀUTINOVIĆ mart 1933a: 180–181). У другој прилици осудиће „површну виртуозност“ француске велике опере којом је, како је приметио, придобијана наклоност широке публике (DRAĀUTINOVIĆ novembar 1933d: 38).

У међуратном раздобљу још једно питање је заокупљало наше музичке критичаре; било је то питање музичке драме.⁸

Рад Народног позоришта у Београду праћен је систематично и са оштром пажњом; држало се да је Позориште једна од најкрупнијих тековина српске културе, па се зато много дискутовало о избору репертоара. У том смислу се расправљало и о постављеним оперским и балетским делима.

Одмах ћемо рећи: Бранко Драгутиновић није био против опере као такве; пресудан критеријум за њега је била естетска вредност музичког дела. Међутим, из многих ситуација и појединости јасно се разабире да је реформисани оперски облик, дакле музичка драма, било оно чему је он давао начелну и видну предност.⁹

У том смислу је карактеристична већ Драгутиновићева терминологија. Он је посезао за синтагмама *музичкодрамско дело*, *музичкодрамски рејертиоар*, а не за уобичајеним и очекиваним склоповима чији би прва

⁶ Вид. ВАСИЋ 2008: 188–193.

⁷ Вид. ВАСИЋ 2019: 91–94.

⁸ Вид. ВАСИЋ 2005: 218–220.

⁹ О овој теми, на примерима из Драгутиновићеве есејистике, писано је у ВАСИЋ 2013а и 2013б.

составница била реч оперско/оперски. Јуна 1935. он ставља замерку Београдској опери што је време и новац утрошила на Маснеовог (Jules Massenet) *Дон Кихота*, поред трију његових опера које су се већ налазиле на репертоару, уместо да се постави једно „музичко-dramско дело, slovensko или strano, чије би извођење значило кретање unapred са линије Verdi – Massenet – Puccini, на којој се тапка већ неколико година“ (DRAGUTINOVIĆ јун 1935: 218). А за *Кошијану* Петра Коњовића он каже да је то најбоље југословенско музичкодрамско дело (DRAGUTINOVIĆ јун–јул 1933а: 300).

У оперским критикама Драгутиновић је изразиту пажњу посвећивао третману оркестра у партитури. Ако би композитор оркестар схватао као пратњу певачима, ако би изостала његова симфонизација, критичар *Звука* би устао да гласно негодује. Тако је било и у случају опере *Агел и Мара* Јосипа Хацеа (Hätze). У целини изразито негативна оцена тога дела за један од аргумената имала је констатацију да је оркестар рађен рудиментарно, да је инструментација шаблонска и да је оркестар третиран само као основа за мелодију (DRAGUTINOVIĆ март 1933а: 179).¹⁰

Као и Милоје Милојевић, Бранко Драгутиновић није ценио музички веризам (DRAGUTINOVIĆ август–септембар 1933: 361), а био је веома критичан и према Вердију (Giuseppe Verdi). Београдска реприза *Трубадура* из 1932. подстакла га је да у *Звуку* иступи с разрађеном критиком тога дела и, следствено, оперског облика. Драгутиновић утврђује да је већ сам либрето *Трубадура* пре низ сцена слабо повезаних међу собом него кохерентна и психолошки мотивисана драма. Нису изостале критичке објекције, сличне онима из критике Хацеове опере, а у вези с рудиментарно рађеним оркестром, који је у музичкој драми главни покретач радње а овде има сасвим споредну улогу. Ипак, круцијална напомена резервисана је за сукоб традиционалног оперског и музичкодрамског начела: „Dramska psihologija žrtvovana је чисто музичким ефектима. На свима местима где се заоштри драмски сукоб и радња има да пође живљим tempom, налази се каква арија или вокални ансамбл, који учине да се драмски конфликт raspline и радња umrtvi“ (DRAGUTINOVIĆ новембар 1932а: 23). Бранко Драгутиновић је проицљиво и духовито закључио да *Трубадура* популарност дугује својим слабостима, тј. ефектним мелодијама / музичким нумерама које штете драмском току дела.

У литератури је примећено да је Драгутиновић био противник оперете као уметнички недостојне музичке врсте (Пејовић 1999: 183).

¹⁰ Бранко Драгутиновић се враћао својим оценама у ретроспективним прегледима оперских сезона. Изузетно неповољан суд или, боље: пресуда над опером *Агел и Мара* поновљен/а је у DRAGUTINOVIĆ август–септембар 1933: 363. Иначе, на раскорак између назива *лазбена драма* што га је своме делу дао композитор, и скромне улоге оркестра, упозорио је, мирнијим тоном, и ANDREIS 1974: 305. Садржај опере *Агел и Мара* вид. у SIROVICA, FOTEZ 1938: 24–26. и FOTEZ 1943: 39–41. Литература о Хацеу: LIPOVČAN 1982; ŠKUNCA 2008; ČURKOVIĆ MMIX.

Одиста, поводом београдског извођења *Слејої миша* Јохана Штрауса (Johann Strauss) он је изашао с енергичним ставом који није оставио ни минимум простора за недоумицу: „Mi smo protiv operete uopšte“ (DRAGUTINOVIĆ januar 1933a: 95). Нарочито му је засметало то што је управа Позоришта тај репертоарски потез покушала да ублажи стављањем ознаке *класична оперета* уз Штраусово дело. Он је држао да је ово председан у репертоарској политици Опере и да се после „класичне оперете“ могу очекивати рђавија дела од *Слејої миша* који ипак има, према његовим речима, извесне уметничке вредности.

За Бранка Драгутиновића оперета је била симбол проблематичног укуса и удаљавања од високе уметности. Она се у његовим чланцима готово увек помиње у негативном контексту. Тако читамо да Росинијев (Gioachino Rossini) *Севилски берберин* може да заведе редитеља у правцу оперете (DRAGUTINOVIĆ januar 1935a: 23). У другој прилици, хвали сигуран укус Ериха Хецела (Erich Hetzel), редитеља Офенбахових (Jacques Offenbach) *Хофманових њрича*, који га је спасао од преласка у оперету и ревију (DRAGUTINOVIĆ decembar 1935: 371).

Па ипак, Бранко Драгутиновић је знао да се заустави у свом „прогону“ оперете. Зауставила су га радна постигнућа и уметнички домети музичких кућа, додуше не београдских. Поредећи укупни учинак Загребачке и Београдске опере у сезони 1934/35, он надмоћнијим резултатима Загреба прибравља и чињеницу да је Опера Хрватског народног казалишта остварила, поред низа оперских премијера и обнова, и пет оперетских премијера (DRAGUTINOVIĆ oktobar–novembar 1935a: 323). А две године раније наш критичар помиње гостовање загребачке оперете у Београду, с „probranim delima svoga obilnog repertoara“ (DRAGUTINOVIĆ avgust–septembar 1933: 366).

Већ у периоду пре Првог светског врата, а нарочито после 1918. године, српски музичари и музички писци суочили су се с веома изазовним дилемама које су донели радикални правци савремене европске музике. Распад тоналитета, појава слободне атоналности, додекафонија, то су били најснажнији ударци за традиционалне музичке стилове и њихове следбенике. Ситуација српске музике имала је вишеструка оптерећења. До Првог светског рата, па чак и током међуратног раздобља, процес преузимања западноевропске музичке технике и њених стилова није био окончан у смислу потпуног професионализма, а овдашњи музичари су могли да виде да се Европа променила из темеља. Српски композитори нису стигли да се потпуније изразе у координатама музичког романтизма, а тај стил је у Европи био увелико превладан.¹¹

¹¹ Проницљив и духовит есеј о историјској ситуацији српске музике дао је Драгутин Гостушки, под насловом „Историјски шкрипац српске музике“, а објављен је у Гостушки 1977: 113–117.

За историчара српске музичке критике и музикографије једно од главних питања јесте како су се домаћи музикографи носили са изазовима модернизације у музичкој уметности. Бранко Драгутиновић у својим критикама у часопису *Звук* пружа довољно издашан и подстицајан материјал на основу којег можемо да упознамо његова становишта.

Две су тематске области у вези с којима је Бранко Драгутиновић у *Звуку* исказао најјачу подршку савременој уметности. То су певачка друштва и балет.

Позната је чињеница да су српска певачка друштва, толико заслужна за развој хорског извођаштва код нас у XIX веку, и толико заслужна у патриотско-политичком смислу, у међуратном периоду морала да редефинишу своју улогу у новим државним, друштвеним и културним околностима. Публика и критика су сада имале другачија и виша очекивања, па су се певачке дружине морале потрудити да подигну степен своје техничке спремности и опробају се у разгранатијем и модерном репертоару.

Бранко Драгутиновић се прикључује многим српским музичким критичарима који су у периоду између два рата пред певачка друштва такве захтеве поновљено стављали.¹² Пишући о концертима хора „Вардар“ и Јеврејског певачког друштва из Скопља, Драгутиновић извођачима признаје леп смисао за неговање хорске музике, али их опомиње да треба да поведу „рачуна о horsкој продукцији savremenih naših kompozitora“ (DRAGUTINOVIĆ decembar 1933a: 64). Није био задовољан концертним програмима бугарских хорова „Родина“ и „Гусла“, на гостовањима у Београду, налазећи да су они једнолики, уметнички неинтересантни, па и банални, и да не садрже модерна дела.¹³

Исто тако, Драгутиновић не пропушта прилику да похвали оне ансамбле који су, попут Певачког друштва „Гусле“ из Мостара, свој репертоар освежили савременим делима (DRAGUTINOVIĆ jun 1935: 222).

Овде ћемо додати да је критичар *Звука*, и сам наставник музике, посебно истицао присуство савремене музике у просвети. Није заборавио да похвали чињеницу да објављени наставни план Музичке школе „Станковић“ показује специјално интересовање за савремену музичку литературу (DRAGUTINOVIĆ maj 1935: 202c). О значају савремене музике он је говорио и поводом објављивања дечјих и омладинских хорова Владимира Р. Ђорђевића. Композиције тога „присталице строге тоналне логике“ оценио је позитивно, рекавши да ће послужити своме циљу, али је додао да та улога неће бити могућа док се проблем примене савремене

¹² Вид. ВАСИЋ 2019: 93–94.

¹³ Вид. DRAGUTINOVIĆ april 1935a: 140–141; maj 1935a: 181.

музике не постави у нашој средњошколској музичкој педагогији (DRAGUTINOVIĆ novembar 1933c: 35–36).

Бранко Драгутиновић је с великим задовољством писао о балетским уметницима који су се окренули модерном изразу. Не може се рећи да је одбацивао класични балет као такав (иако је говорио о „raspadanju stereotipnih klasičnih formi“¹⁴), али је с нескривеним ентузијазмом извештавао о дометима модерних кореографија Пије и Пина Млакара, и одавао признање Маги Магазиновић чије је школа ритмичке гимнастике и пластичног балета представљала, како је формулисао, врло потребну противтежу класичном балету Јелене Пољакове.¹⁵

Све ово што смо изнели приказује Бранка Драгутиновића као личност наклоњену савременој уметности, као критичара који је подршку давао крчењу нових путева у музици и балету. Али из наведеног се не види који су правци савремене музике њему били најближи, које је прихватао, а које одбацивао. Ипак, постоје критике у којима се овај писац јасно определио у области модерне музике. Но поћи ћемо од онога што није доречено.

Међуратну српску музику и музикографију обележило је стално отворено питање модерног националног стила. Да ли је могућно помирити савремена изражајна средства европске музике и национални фолклор и тако одговорити на захтеве модерног доба, питање је које се често постављало. Главни заговорник идеје модерног националног стила тада је био Милоје Милојевић.¹⁶

Бранко Драгутиновић се у својим критикама у *Звуку* није до краја представио када је реч о националном стилу као пожељној опцији српске музике. Децембра 1932. он је приказао Милојевићев спис *Некоје одлике музичког фолклора Јужне Србије* (DRAGUTINOVIĆ decembar 1932b: 73–74). Тај веома похвални чланак – у којем се помиње Милојевићева ерудиција и у којем је садржај брошуре потанко елабориран – садржи и део у којем се наводи Милојевићев закључак. Познаваоци Милојевићевих списа и његових идеја неће се изненадити када прочитају да је крајњи циљ музичке науке да „pruži stvaraoцима umetničkih dela tipove koji su ne samo novi, nego su i rasni, da bi stvaraoци na tome izvoru našli uzore, našli potstreka za originalno umetničko stvaranje u našem rasnom duhu“ (DRAGUTINOVIĆ decembar 1932b: 73). Бранко Драгутиновић је ову поенту Милојевићевог текста оставио без коментара. Нисмо сазнали да ли се слаже с Милојевићем и да ли држи да национални стил представља будућност српске музике.

¹⁴ DRAGUTINOVIĆ decembar 1933a: 65.

¹⁵ Вид. о Млакаровима: DRAGUTINOVIĆ decembar 1933a: 63–64; avgust–septembar 1934a: 397; о М. Магазиновић: DRAGUTINOVIĆ maj 1934a: 268.

¹⁶ Вид. ВАСИЋ 2007в.

Међутим, располажемо и другачијим примером, таквим који одаје отворенију „присутност“ критичара.

Бранко Драгутиновић је у *Звуку* приказао неколика капитална музичка и музичконаучна дела. Тако је октобра 1934. стао код првог објављеног тома *Народних игара* Љубице и Данице Јанковић, пионира националне етнокорееологије (DRAGUTINOVIĆ октобар 1934b). Као и увек исцрпног увида у садржај дела и његове одлике, Бранко Драгутиновић сада наступа с исте позиције на којој смо нашли Милојевића у претходно разматраном чланку. Ово је завршетак Драгутиновићевог приказа: „Jer se samo detaljnim proučavanjem narodnih igara i raščlanjavanjem njihovih izražajnih elemenata – dakle, analizom – može doći do sinteza tih elemenata u novim stvaralačkim koreografskim kombinacijama, i u krajnjoj liniji, do našeg rasnog baletskog izraza“ (DRAGUTINOVIĆ октобар 1934b: 448–449).

Ако је на овакав начин донекле сугерисао да је национални стил српској музици потребан и да га треба стварати, Бранко Драгутиновић је читаоцима *Звука* у другим приликама још јасније открио своје преференције када су посредни правци савремене музике. Грађа његових критика открива да је био на великом одстојању од музике Арнолда Шенберга (Arnold Schönberg). Године 1935. присуствовао је прослави Шенбергове шездесетогодишњице, у сали Јеврејског дома у Београду. Том приликом предавање је одржао Димитрије Биволаревић (1902–1944), песник и композитор.¹⁷ Драгутиновић ништа добро није мислио ни о предавању ни о Шенбергу:

Tom prilikom g. Bivolarević je održao jedno apodiktičko predavanje karakteristično za beskompromisnog i zanesenog pristalicu jednog pravca koji znači krajnju racionalizaciju evropske muzike, koji može biti vrlo interesantan kao eksperiment u traženju novog izraza, ali koji nema, bar za nas, onaj značaj koji mu je dao predavač (DRAGUTINOVIĆ mart 1935a: 106).

Изгледа да је Бранку Драгутиновићу интимно најблискија била идеја према којој савремена музика треба да сачува копчу с традицијом. Модернитет изражајних средстава неопходан је услов, али прекид везе с прошлошћу није пожељан. У том смислу читамо следеће његове речи:

Moderna muzika, posle raznih eksperimenata i traženja, čiji će mnogi rezultati ostati kao pozitivne činjenice za dalju evoluciju muzičke umetnosti, vraća se jednom modernizovanom neoklasicizmu (DRAGUTINOVIĆ avgust–septembar 1934b: 403).

¹⁷ Биволаревићеву биографију вид. у Мустеданагић 2004.

*Југословенски народ. Историјски материјализам
и музика*

Врло брзо по настанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца дошла су до изражаја размимоилажења између политичких елита њених конститутивних народа. Различити погледи на државно и друштвено уређење те заједнице постојали су од самог почетка, а временом су се те поделе заоштриле. Идеологија интегралног југословенства – идеја о троименом југословенском народу коју су заступали краљ Александар Први Карађорђевић и део српске политичке елите – није издржала пробу времена. Показало се да југословенска идеја није у свим срединама прихваћена и да се траже другачија решења за нову државну творевину у којој би национални партикуларизми били сачувани.

Прва, одсудна прекретница од које се Краљевина *de facto* никад није опоравила, био је атентат на Стјепана Радића и хрватске посланике у Скупштини. Уследила је Шестојануарска диктатура која је замрзнула постојеће стање и политичке проблеме на неки начин одложила. Међутим, незадовољство је расло, посебно на хрватској страни, а кулминација је био атентат на краља Александра у Марсељу 1934. године, који су извршиле хрватске усташе, потпомогнуте од ВМРО, као и од страних фактора. Иако су временом начињене значајне промене у устројству државе (настанак бановина), ни оне нису могле да сачувају јединство у држави окупљених народа. Идеологија интегралног југословенства тонула је у све дубљу кризу, али званично није била повучена.¹⁸

У српској музичкој периодици, као и у најзначајнијим књижевним часописима прве половине XX века, може се пратити јак уплив југословенске идеје, њено дејство, као и надахнуће које је она имала за поједине музичке писце.¹⁹ Треба истаћи да су с великим полетом представљани уметнички дometи музичара из Хрватске и Словеније, и да су они посматрани као прилог јединственој југословенској музичкој култури. Никакве разлике није било у односу на третман музичара из Србије, а није било ни ублаженог критеријума за домаће уметничке резултате у поређењу с онима из Европе. Ипак, и у појединим музичким часописима међуратног раздобља нашао се одјек различитих гледања на југословенску државу и њену идеологију.²⁰

¹⁸ На овом месту није могућно навести, чак ни најсуженијим избором, разгранату историографску научну литературу која обрађује сложене унутрашње процесе Краљевине Југославије. Овде упућујемо само на књигу Љубомира Петровића у којој се бави државом и друштвом Краљевине Југославије у светлости периодике (Петровић 2000).

¹⁹ Вид. Васић 2004б.

²⁰ Вид. Васић 2014.

Бранко Драгутиновић је у *Звуку* критички приказивао значајна музичка дела савремених хрватских композитора и уочавао појаву капиталних издања, попут оног од Драгана Пламенца који је открио ранобарокног композитора Ивана Лукачића и његове изабране мотете објавио у издању Хрватског гласбеног завода (DRAGUTINOVIĆ decembar 1935b).

У *Звуку* Бранко Драгутиновић с великим задовољством бележи прво гостовање Загребачке филхармоније у Београду. Он се нада да ће то бити почетак већег зближавања између музичких установа из трију југословенских центара (DRAGUTINOVIĆ april 1933b). У последњој свесци *Звука* за 1933. годину он представља спис Косте Манојловића, *Музика и њен развој у Буџарској* (DRAGUTINOVIĆ decembar 1933b). У том чланку Манојловића портретише као идеолога интегралног југословенства. Не каже директно шта мисли о тој идеологији, али читаоцима то поручује индиректно. У другом пасусу приказа читамо следећу реченицу: „Postepeno se prilazi konstruktivnom radu na uzajamnom kulturnom zbliženju bugarskog i jugoslovenskog naroda [курзив: А. В.]“. У продужетку наш приказивач још једном употребљава сингулар, само је именица замењена присвојном заменицом – он сада каже „наш народ“. Исто поступање срећемо средином наредне, 1934. године када Б. Драгутиновић у *Звуку* поново говори о појачаној сарадњи с Бугарском: „Ove sezone razvijen je vrlo intenzivan rad na uzajamnom upoznavanju i zbliženju dva susedna naroda u oblasti muzičke umetnosti“ (DRAGUTINOVIĆ maj 1934a: 263).

У Драгутиновићевим каснијим критичарским иступањима на страницама *Звука* више се не среће синтагма „југословенски народ“ или „наш народ“. Пола године после убиства краља Александра он у *Звуку* бираним речима приказује *Ојело у d-молу* Милоја Милојевића (DRAGUTINOVIĆ april 1935c). Том приликом каже да је ново Милојевићево *Ојело* „neosporno najbolje umetničko delo inspirisano marseljskom tragedijom“. Народ и идеологија нису поменути.

Већ смо се сусрели с Драгутиновићевим написима у којима се освртао на бугарску музику и музичаре. Његов приступ укључивао је три елемента: истицање високих домета појединих бугарских музичара, нарочито оперских певача,²¹ наглашен критички приступ репертоарима певачких друштава, као и настојање да се унапреди бугарско-српска уметничка сарадња. Тај последњи циљ био је у служби смиривања

²¹ Вид., на пример, Драгутиновићеве речи одушевљеног признања за уметност оперске певачице Цветане Табакове (1905–1936) која је гостовала у Београдској опери у Вердијевом *Трубадуру* и опери *Јеврејка* Жака Фроментала Алевија (Jacques Fromental Halévy) (DRAGUTINOVIĆ maj 1933: 260–261).

и побољшања односа између народа, на првом месту Бугара и Срба, обележених тешким ратним наслеђем. Бранко Драгутиновић је наведеном циљу приступио с искреним еланом, па је бугарски и југословенски народ називао не само суседним већ и братским (DRAGUTINOVIĆ decembar 1933b; мај 1935а: 181).²²

Најзад, долазимо и до последњег сегмента мозаика који сачињавају погледи Бранка Драгутиновића на музичку уметност. Реч је о односу између музике и друштвених чинилаца.

Већ и избор штива за приказ говори о уверењима овог критичара часописа *Звук*. Фебруара 1934. Драгутиновић је приказао споменицу Радничке уметничке групе „Абрашевић“ (DRAGUTINOVIĆ februar 1934b). Књига је штампана поводом тридесете годишњице њеног рада. Критичар је задовољан подацима које та књига доноси у вези с културном историјом радничког покрета. Али његово признање је још речитије када говори о заслугама „Абрашевића“:

Abrašević је učinio mnogo ne samo za čisto socialističko vaspitanje radništva, nego i za opšte kulturno podizanje širokih radničkih masa. Trebalo је mnogo svesti, požrtvovanja i ljubavi za kulturne stvari da se, после naporног dnevnog rada по radionicama i fabrikama, nađe suvišак energije за rad u *Abraševiću*. Pored toga i prilike nisu bile uvek погодне за rad i *Abrašević* се, u ostvarivanju svojih kulturnih i umetničkih ideala, imao boriti sa teškoćama razne vrste. Kada se uzmu u obzir prilike u kojima је radio i material sa kojim је raspolagao, *Abrašević* može biti zadovoljan pozitivnim rezultatima svog svesnog i požrtvovanог tridesetogodišnjeg rada (DRAGUTINOVIĆ februar 1934b).

И пре овог приказа било је повода и начина да Бранко Драгутиновић покаже да није равнодушан према проблематици друштвених односа и прилика. Фебруара 1933. он поздравља оснивање Оркестра „Станковић“ (DRAGUTINOVIĆ februar 1933a). На програму првог концерта тог оркестра била су Бетовенова дела. Репертоар је био повод да се наш критичар изрази кореспондентно: приметио је да оснивање новог оркестра има и социјалну мисију – да у време економске кризе запосли незапослене музичаре, а онда је подсетио да је Бетовен први композитор који се ослободио стега феудалних односа и да је он био први борац за социјална права музичара.

Знаменити музички часови држани на Коларчевом народном универзитету у Београду, у Бранку Драгутиновићу су нашли редовног

²² О идеји јужнословенског јединства код бугарских музичара и интелектуалаца у међуратном периоду писала је GEORGIEVA 2017.

посетиоца и коментатора.²³ Грађа тих чланака пружа јасан увид у Драгутиновићев однос према питањима музичке уметности и њених веза с друштвеним структурама.

У сажетом приказу часа о музичком бароку, што га је 22. децембра 1934. одржао Војислав Вучковић, уз Павла Марковца најистакнутији марксистички музички писац у првој Југославији, Драгутиновић његово (материјалистичко) тумачење барока означава као исправну идејну оријентацију (DRAGUTINOVIĆ januar 1935a: 24). Али додаје да је изостало детаљније анализирање стила музичког барока. Слични коментари налазе се у Драгутиновићевим освртима на предавање Предрага Милошевића о новоромантичарској соло песми и на Вучковићево о новоромантичарској камерној музици (DRAGUTINOVIĆ april 1935a: 139–140; мај 1935a: 180).²⁴ Рецензент *Звука* утврђује да је у оба случаја у први план била стављена друштвеноекономска основа на којој се музика новоромантизма јавила, док су специфично музичка питања била третирана недовољно или су била остављена по страни. Тек ће Вучковићево предавање о музици рококоа, одржано 5. октобра 1935, добити пуно признање Бранка Драгутиновића. Он сада каже да је Вучковић „на широкој основи материјалистичког тумачења историје музике... uspeo... da jasno obeleži osnovne stilske osobine muzičkog rokoko-a i da karakteriše glavne njegove pretstavnike i forme koje su oni negovali“ (DRAGUTINOVIĆ oktobar–novembar 1935a: 331).

Несумњиво је да је Бранко Драгутиновић уважавао ванмузичке – друштвене, политичке, економске и културне, утицаје у историји музике. У своме приказу *Историје немачке музике* Макса Мерсмана (Max Merzmann) он запажа да је немачки писац пратио и економски, социјални и културни развој немачког народа „u koliko je on determinisao izvesne čisto muzičke pojave“ (DRAGUTINOVIĆ мај 1935b). Пажљиво читање Драгутиновићевих текстова зауставља нас и код друге, у ствари: исте речи којом он описује однос између музике, с једне стране, и друштвеноекономских чинилаца, с друге. Када, наиме, говори о неоромантичарском лиду, он помиње економске и друштвене моменте *који су ња одредили* (DRAGUTINOVIĆ april 1935a: 139–140).

Већ напред наведене констатације о предавањима В. Вучковића и П. Милошевића наговештавају у чему је Бранко Драгутиновић био на дистанци у односу на њихова гледишта и тумачења. Не занемарујући утицај спољашњег контекста у историји музике, а онда ни методолошког приступа у музичкој историографији који наглашава тај утицај, он није прихватао да се музика третира само као извор за друштвену

²³ О музичким часовима КНУ постоји студија Роксанде Пејовић (PEJOVIĆ 1982).

²⁴ Предавања су одржана 4. и 27. марта 1935; уп. ТУРЛАКОВ 1994: 170, 171.

историју; он је очито држао да се музика и уопште уметност морају посматрати као самостална естетска активност и – вредност. За њега је то било од пресудног значаја.

Маја 1934. Драгутиновић је у *Звуку* писао о композицијама Љубице Марић и Војислава Вучковића, о њеној *Музици за оркестар* и првом ставу његове Симфоније, изведенима на концерту Оркестра „Станковић“ 9. априла те године (DRAGUTINOVIĆ мај 1934а: 265–266). У том тексту анализи је подвргнут однос између композиције Љ. Марић и теорије двоје уметника о тзв. примењеној музици. За тему нашег рада није пресудно то што је Драгутиновић утврдио да *Музика за оркестар* не одговара прокламованој теорији.²⁵ Ипак, рећи ћемо да је критичар *Звука* с разлогом приметио да то (атонално и атематско) дело, „рађено према laboratorijumskim muzičkim formulama Zapada“, не одговара теорији која музику жели да стави у службу решавања класних и социјалних проблема садашњице, а коју су (теорију) иначе заступали Марићева и Вучковић.²⁶ Драгутиновић је такође рекао да се теза о музици као средству пропаганде (то је, као што је познато, била тема Вучковићеве докторске дисертације на Карловом универзитету у Прагу), може само делимично примити. Преко те напомене долазимо до централне тачке у Драгутиновићевом чланку, тачке која раздваја Драгутиновића с једне стране, и горенаведене личности, с друге. Своје становиште Драгутиновић је изложио следећим, програмским речима:

Klasična muzika (Beethoven: *Egmont uvertira* i *VII simfonija* i Mozart: *Simfonija D-dur*, bez menueta) i pored rdave interpretacije i slabog izvođenja i tendencije da se pretstavi kao „material za primenjenu muziku“ i da se negira kao umetnost, nije izgubila ništa od svoje lepote i apsolutne vrednosti (DRAGUTINOVIĆ мај 1934а: 265).

Последњи пут се у *Звуку* Бранко Драгутиновић супротставио (Вучковићевом) редуccionизму у јуну 1935. године. Тада то није учинио својим већ туђим гласом – изневши мисли свог учитеља Милоја Милојевића. Овде тај одломак доносимо у целини, помишљајући да се он може схватити и као индиректна, накнадна и притајена полемика с Љубицом Марић и Војиславом Вучковићем који сада нису поменути:

²⁵ Драгутиновићева критика разматрана је и готово у целини репродукована у Милин 2018: 83–84, 86–88. У тој књизи дата је и анализа *Музике за оркестар*, с увидима у критичку рецепцију тога дела; вид. Милин 2018: 74–77.

²⁶ Како Стана Рибникар, уредница *Звука*, није објавила реаговање Љ. Марић и В. Вучковића на Драгутиновићев чланак, то је оно штампано у загребачком часопису *Književnik* (бр. 7, 1934: 326–328; прештампано у Вучковић 1968: 664–667). Поред осталог, двоје музичара су у одговору нагласили да они сами нису изјавили да наведена дела представљају отелотворење поменути теорије.

U svome uvodnom govoru g. Miloje Milojević je koncizno izložio umetničku ideologiju *Collegiuma*.²⁷ Priznajući da je umetničko delo „uslovljeno nizom fakata socialnih, ekonomskih, klimatskih i rasnih“, g. Milojević je jednom estetskom argumentacijom utvrdio da „u umetnosti ima nešto samostalno, estetsko, nešto što je samo njeno, što je čini izrazitom, od jedne određene fizionomije. To nešto specifično, estetsko, to je jedna objektivna vrednost koja se može procenjivati i procenjuje se na osnovu estetskih principa, bez obzira na ma koji vanmuzički faktor, na ma koju tendenciju“. Svestan da u muzičkoj prošlosti „postoje objektivna estetska fakta, živa, čak i neprikosnovena“, *Collegium musicum* je hteo da publici pruži estetske lepote muzičkih dela iz prošlosti i da je nauči da uživa u onom objektivnom u umetnosti (DRAGUTINOVIĆ jun 1935: 221).

* * *

На страницама часописа *Звук* музичког критичара Бранка Драгутиновића упознали смо као личност осетљиву на друштвене токове свога времена; као музичара-интелектуалца који је био свестан условљености музичке уметности њеним друштвенополитичким и економским контекстом. Очито, о Југославији је мислио као о својој домовини, па је зато говорио о југословенском народу, иако је југословенска идеја била озбиљно доведена у питање у време када је он писао у *Звуку*.

Па ипак, доминанта Драгутиновићевог писања посведочена је у његовом истицању естетске засебности и сврсисходности музичке уметности. Тај његов став документован је и његовом критичарском праксом која је трајала готово пола столећа. Само је страствена посвећеност музици, њеној лепоти и вредности могла створити тај критичарски опус, један од најопсежнијих у историји српске музике.

ИЗВОРИ

Библиографија написа Бранка Драгутиновића у часопису *Звук* (1932–1936)

- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Premiera *Devojke sa Zapada*. Repriza *Trubadura*.]“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1932a): 21–24.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Музичка литература. Film. Smetanina *Prodana nevesta* na filmu.“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1932b): 40.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Narodno pozorište u Beogradu. Opera i Balet. *Werther* sa g. Vlatedom Popovićem. Dve baletske premijere: Paul August von Kleinau, *Cveće male Ide* i Joseph Bayer, *Vila lutaka*.]“ *Zvuk* br. 2 (decembar 1932a): 57–59.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Музичка литература. Knjige. D-r Miloje Milojević: *Neke odlike muzičkog folkloru Južne Srbije*.“ *Zvuk* br. 2 (decembar 1932b): 73–74.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Premijera operete *Slepi miš* Johanna Straussa Sina. Gostovanje g-đe Laure Tessandra. Gostovanje g. Bo-

²⁷ Реч је о прослави десетогодишњице рада Универзитетског камермузичког удружења *Collegium musicum*.

- nifacija, prvog španskog igrača pariske Velike opere, i g-ce Mercedes Dalmau, prve igračice opere u Barceloni.]" *Zvuk* br. 3 (januar 1933a): 95–96.
- DRAGUTINović, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Branko Lazarević: *Beethoven*. (Celokupna dela. Izdanje Narodne prosvete).“ *Zvuk* br. 3 (januar 1933b): 111–112.
- DRAGUTINović, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Repriza Čajkovskove *Pikove dame*. G-đa Bugarinović i g. Ivić u Saint-Saënsovoj operi *Samson i Dalila*. Repriza Straussove *Salome*. Nedeljna pretstava Rossinijevog *Seviljskog berberina* sa g. Bandurom. Verdijev *Maskenbal* sa g. Ivićem i g-đom Miletić. Beogradska filharmonija i g. Hristić. Orkestar Kraljeve garde i g. Pokorni. *Collegium musicum*. Osnivanje i prvi koncert profesionalnog simfoniskog orkestra *Stanković*.]" *Zvuk* br. 4 (februar 1933a): 141–142.
- DRAGUTINović, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Dr. Božidar Širola: *Kako se grade žveglice*. – *Kako se grade dangubice i druge tamburice*. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (XXVIII, 2, XXIX, 1).“ *Zvuk* br. 4 (februar 1933b): 157.
- DRAGUTINović, Branko [nepotpisano]. „Muzička literatura. Knjige. Dr. Božidar Širola: *Pir u Dobrinju na Krku*. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (XXIX, 1).“ *Zvuk* br. 4 (februar 1933c): 157–158.
- DRAGUTINović, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Dr Antun Goglia: *Ivan pl. Zajc (O stotoj godišnjici njegova rođenja)*, Zagreb, 1932.“ *Zvuk* br. 4 (februar 1933d): 158.
- DRAGUTINović, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Film. *Fantom Durmitora (Pesma crnih brda)*.“ *Zvuk* br. 4 (februar 1933e): 160.
- DRAGUTINović, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Josip Hatze: *Adel i Mara*. Gostovanja Marcela Journeta, prvaka Velike opere u Parizu. Balerina g-ca Mia Čorak i g. Antun Vujančić. Koncert Simfoniskog orkestra *Stanković*, dirigent Mihailo Vukdragović i solistkinja Marija Mihailović, violina. Matine operске klase Muzičke škole *Stanković* i Simfoniskog orkestra *Stanković* u Narodnom pozorištu, dirigent g. Rikard Švarc i reditelj g. Josip Kulundžić.]" *Zvuk* br. 5 (mart 1933a): 179–181.
- DRAGUTINović, B[ranko]. „Muzička literatura. Knjige. Dr. Miloje Milojević: *Muzika i pravoslavna Crkva* (Godišnjak Srpske pravoslavne patrijaršije).“ *Zvuk* br. 5 (mart 1933b): 198–199.
- DRAGUTINović, Branko. „Stevan Hristić. (Povodom dvadesetpetogodišnjice kompozitorskog rada).“ *Zvuk* br. 6 (april 1933a): 201–206.
- DRAGUTINović, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Massenet-ov *Thaïs* sa g-com Bahrijom Nuri-Nadžić i gostovanje Anne-Marie Gugliemetti. Gostovanje Zagrebačke filharmonije. Koncert Hora Muzičkog društva *Stanković*. Koncert ruskog tenora g. Dimitrija Smirnova. Predavanje g. Mihaila Vukdragovića na Kolarčevom narodnom univerzitetu o razvoju sonate.]" *Zvuk* br. 6 (april 1933b): 218–220.
- DRAGUTINović, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Proslava dvadesetpetogodišnjice kompozitorskog rada g. Stevana Hristića. Beogradska opera: gostovanje g-đe Cvetane Tabakove, prvakinje opere u Sofiji. Drugi jubilarni koncert Srpsko-jevrejskog pevačkog društva. Hor studenata Teološkog fakulteta u Beogradu i *Liturgija u B-duru* od dr Miloja Milojevića. Treći koncert Orkestra *Stanković* i pijanistkinje Olge Mihailović. Dva predavanja sa muzičkim ilustracijama na Kolarčevom narodnom univerzitetu: dr Miloje Milojević o modernoj sonati i g. Slavko Osterc o značaju Glazbene matice za muzičku kulturu Slovenačke.]" *Zvuk* br. 7 (maj 1933): 260–262.
- DRAGUTINović, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Repriza opere *Koštana* Petra Konjovića sa g-com Bahrijom Nuri-Hadžić u naslovnoj ulozi. Gostovanje g-đe Vande Verminske, prvakinje Varšavske opere, u operama *Aida* i *Carmen* i njen koncert. Oratorijum *Sveta Elizabeta* od Josepha Haasa u izvođenju Saveza nemačkih pevačkih društava u Novom Sadu. Proslava dvadesetpetogodišnjice rada g. Milana Vijatovića. Četvrti koncert Orkestra *Stanković* i Andrije Hausera, soliste na violini. Svečani koncert *Collegiuma musicuma* posvećen stogodišnjici rođenja Johannesa Brahmsa. Tri školske priredbe: operске matine Muzičke škole; koncert Muzičke škole *Stanković* posvećen Mozartu; baletsko matine – proslava desetogodišnjice baletске škole g-đe Jelene Poljakove.

- Koncert i predavanje pijaniste g. Henrija Gil-Marchexa posvećeni plesnoj muzici od XVI do XX veka.].“ *Zvuk* br. 8–9 (juni–juli 1933a): 300–304.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Dr. Miloje Milojević: *Muzičke studije i članci*. Druga knjiga. Izdanje Gece Kona.“ *Zvuk* br. 8–9 (juni–juli 1933b): 321–322.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Puccini-evi *Boemi* sa g-đicom Bahrijom Nuri-Hadžić u ulozi Mimi i g. Rijavcem kao Rodolfom. G. Popović kao Rodolfo. Premijera opere *Fedora* Umberta Giordana. Premijera Mozartove *Otmice iz Seraja*. Dirigent g. Predrag Milošević. Gostovanje g-đe Ade Sari u *Travijati* i g. Fleglia, člana opere u Bratislavi, u partiji Kecala u *Prodanoj nevesti*. Premijera opere *Vanjka ključar* Nikolaja Čerepnjina. Retrospektivni pogled na prošlu opersku sezonu i njene rezultate. Prvi koncert Učiteljskog pevačkog društva *Marinković*, dirigent Milan Bajšanski. Proslava dvadesetpetogodišnjice smrti Nikolaja Rimskog-Korsakova: koncert Orkestra Kraljeve garde, dirigent Nikolaj Čerepnjin. Otvaranje letnje koncertne sezone u novom paviljonu Gardskog doma: simfoniski koncert Orkestra Kraljeve garde, dirigent Dragutin Pokorni, uz sudelovanje g-đe Ade Sari, i premijera baleta *Ljubav u krinolinama* od Glazunova i Karešenka i veliki baletski divertisman u izvođenju Baleta Beogradsle opere i Orkestra Kraljeve garde. Gostovanje Zagrebačke operete. Uspeli koncerti apsolutno venata Muzičke škole i Muzičke škole *Stanković*.].“ *Zvuk* br. 10–11 (avgust–septembar 1933): 361–366.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Narodno pozorište. Penzionisanje upravnika g. Milana Predića. Novi upravnik g. Dragoslav Ilić. Izjava dirigenta Opere na početku nove sezone. Angažovanje g-đe Ksenije Rogovske-Hristić. Angažovanje g-ce Katicice Jovanović i g-đe Dare Miletić, g-ce Gorske i g-ce Kezer. Predstava *Seviljskog berberina* sa mladim članovima opere u svima ulogama. Modest Musorgski i premijera njegove opere *Soročinski sajam*. G-ca Katica Jovanović kao Marženka u *Prodanoj nevesti* B. Smetane.].“ *Zvuk* br. 12 (oktobar 1933): 403–406.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Verdi – Wagner. Skica jedne paralele. Povodom stodvadesetogodišnjice Verdi-eva rođenja.“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1933a): 11–14.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Repriza Charpentier-ove *Louise*. Otkazivanje operskih predstava. Reklama. Predstava Puccini-eve *Tosca*. Prvi simfoniski koncert Orkestra Kraljeve garde, solistkinja g-ca Nada Vlašić, klavir, dirigent g. Dragutin Pokorni. Predavanje g. Mihaila Vukdragovića o skandinavskoj muzici na Kolarčevom narodnom univerzitetu, sudelovali g. Maksimalian Skalar (violina) i g-ca Danica Stanislavljević (klavir).].“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1933b): 15–17.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Vladimir R. Đorđević: *Horovi u dva i tri glasa* (Izdanje kompozitora).“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1933c): 35–36.
- DRAGUTINOVIĆ, B[ranko]. „Vesti i beleške. Charles Gounod. Povodom četrdesetogodišnjice od smrti.“ *Zvuk* br. 1 (novembar 1933d): 38–39.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Favoriziranje i nametanje pojedinih članova. Slučajevi g-đe Rogovske Hristić i g-đe Bandrovške-Turske. G. Pavao Marion-Vlahović kao Cavaradossi u *Tosci*. G-đa Bandrovska kao Traviata. Dirigent A. Pordes. Reprize baleta *Žar ptica* i *Petruška*. Premijera opere *Halka* S. Moniuszka. G-đa Popova kao Madame Butterfly. G-ca Katica Jovanović u naslovnoj ulozi u operi *Koštana* Petra Konjovića. Gostovanje g. Popova u *Evgeniju Onjeginu* i *Rigolettu*. Koncertna premjera opere *Majska noć* N. A. Rimskog-Korsakova na Kolarčevom narodnom univerzitetu. Igrački par Pia i Pino Mlakar. Prvi koncert Simfoniskog orkestra *Stanković*, dirigent Mihailo Vukdragović. Dva predavanja Koste Manojlovića o bugarskoj i poljskoj muzici. Koncert skopskog pevačkog društva *Vardar* i Jevrejskog pevačkog društva iz Skoplja u Beogradu.].“ *Zvuk* br. 2 (decembar 1933a): 61–65.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Kosta P. Manojlović: *Muzika i njen razvoj u Bugarskoj* (Preštampano iz *Sv. Cecilije*).].“ *Zvuk* br. 2 (decembar 1933b): 79.

- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Daniel Muller: *Janaček (Maîtres de la musique ancienne et moderne, Les éditions Rieder, Paris)*.“ *Zvuk* br. 2 (decembar 1933c): 79–80.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Odlazak g. Stevana Hristića, direktora Opere, na tromesečno odsustvo; za njegovog zamenika postavljen g. Ivan Brezovšek. Operski repertoar i neracionalno iskorišćavanje raspoloživih dela. Gostovanje g. Rijavca. Gostovanje bugarskog tenora g. Rajčeva. Zavođenje popularnih dnevnih operskih pretstava četvrtkom popodne. Repriza Mozartove *Čarobne frule*. Gostovanje g-đe Rosette Anday u ulozi Carmen i njen koncert. Drugi koncert Simfoniskog orkestra *Stanković* i solista Emil Hajek, klavir, dirigent g. Mirko Polič. Koncert Pevačkog društva *Zanatlija* iz Valjeva.]“ *Zvuk* br. 3 (januar 1934): 110–111.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Viktor Zuckerkandl: *Musikalische Gestaltung der grossen Opernpartien* (jugendlich-dramatisches Fach). Max Hestes Verlag, Berlin – Schöneberg.]“ *Zvuk* br. 4 (februar 1934a): 153–154.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. *Spomenica Abraševića*.“ *Zvuk* br. 4 (februar 1934b): 154.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. René Dumesnil: *La musique contemporaine en France* (Collection Armand Colin, No 132–133).“ *Zvuk* br. 4 (februar 1934c): 154.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Produženje odsustva g. Stevanu Hristiću. Vršilac dužnosti direktora Opere g. Ivan Brezovšek i angažovanje operskog reditelja g. Hetzela. Večernji hor Opere. Gostovanje slovenačkih dirigenata g. g. Švare i Urbančića. Gostovanje ing. Nikole Cvejića, člana Opere u Brnu, u naslovnim ulogama Verdi-evog *Rigoletta* i Musorgskovog *Borisa Godunova*. Gostovanje g-đe Vilme Nožinić, članice Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, u pretstavi Moniuzskowe *Halke*, i poljske operske pevačice g-đe Lipovske u Puccini-evoj *Madame Butterfly*, dirigent g. Pordes. Premijera baleta *Priča o Josifu* i *Till Eulenspiegel* na muziku Richarda Straussa u izvođenju Pije i Pina Mlakara. Koncert jugoslovenske horske muzike u izvođenju Muzičkog društva *Stanković*, dirigent Mihailo Vukdragović. Treći javni čas *Collegiuma musicuma*.]“ *Zvuk* br. 6 (april 1934): 229–233.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Gostovanja g. Sibina Sabeva, člana Sofijske opere, i g-đe Ide Juranić, stalnog gosta Zagrebačke opere. Proslava dvadesetpetogodišnjice umetničkog rada g. Ivana Brezovšeka, prvog dirigenta i vršioca dužnosti direktora Beogradske opere. Peti koncert Orkestra *Stanković*, dirigenti Ljubica Marić i dr Vojislav Vučković. Koncert Zbora *Smetana* iz Praga. Orkestar Kraljeve garde: koncert kompozicija Ljudomira Mihaila²⁸ Rogovskog. Koncert Pevačkog društva *Zanatlija*. Koncert Muškog zbora Masarykovog filharmoničnog društva *Kolo*. Četvrti javni čas *Collegiuma musicuma*. Tri učeničke priredbe: koncert Muzičke škole; matine Baletske škole g-đe Poljakove; matine Baletske škole g-đe Mage Magazinović.]“ *Zvuk* br. 7 (maj 1934a): 263–268.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Petar Stojanović: *Violinska škola za temeljno uvežbavanje treće pozicije* (Edition Frajt – Beograd).“ *Zvuk* br. 7 (maj 1934b): 282.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Aleksandar Stanković: *Mali pevači – 60 dečijih pesama u dva i tri glasa* (Izdanje Gece Kona).“ *Zvuk* br. 7 (maj 1934c): 282–283.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „*Religiofonija* Josipa Slavenskog. Povodom prvog izvođenja.“ *Zvuk* br. 8–9 (jun – jul 1934a): 323–330.²⁹

²⁸ Треба: Ludomira Mihala (Ludomir Michał).

²⁹ Прештампано у: *Есеји о уметности*. За штампу припремили: Драмска уметност – Јован Ђурилов, Музичка уметност – Стана Ђурић Клајн, Ликовна уметност – Лазар Трифуновић.

- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. *Repriza Veselih žena Windsorskih*, rediteljski debüt g. dr. Hetzela. Gostovanja: g. Jurenjev; g-đa Cvetana Tabakova; g. Roman Vraga; grofica Pininska; g-đa Nina Gruždinska. Debüt g-ce Olge Oljdekop. G. Petar Obradović prvi put u ulozi Mornara Silvana. Debüt g-ca Toth-Ljubičić i Meze. G-ca Danica Ilić. Gostovanje g-đe Ade Sari. Gostovanje g. André Burdinoa. G-đa Franziska von Dobay u ulozi Salome. Gostovanje g. Vasiljeva, člana opere u Rigi. G-đa Sofija Drausalj u ulozi Rosine u *Seviljskom berberinu*. G-đa Ančica Mitrović i g. Dušan Đorđević u glavnim ulogama *Tosce*. Premijera Puccinieve jednočine komične opere *Gianni Schicchi* i baleta *Jesenja poema* po Chopinovoj muzici i *Sonata velikog grada* od Aleksandra Tansmana. G-đe Meri Žeželj i Milka Đaja: veče Beethovenovih sonata. Gostovanje g-đe Lidie Volkove, bugarske plastične igračice. Glinkina opera *Život za cara* u izvođenju g. Ilije Slatina, ansambla nezaposlenih ruskih solista, Hora *Glinka* i Orkestra Kraljeve garde. Šesti koncert Orkestra *Stanković*, solista g. Milan Dimitrijević, violina. G. Pokorni i Orkestar Kraljeve garde: otpočinjanje niza letnjih simfoniskih koncerata u paviljonu Gardiskog doma u Topčideru. Tri učeničke priredbe: opersko matine Muzičke škole *Stanković*; koncert Muzičke škole *Stanković* posvećen engleskoj muzici XVII i XVIII veka i koncert apsolutna (klavira, nastavničkog odsaka i kompozicije).]“ *Zvuk* br. 8–9 (jun–jul 1934b): 331–338.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. Kosta Manojlović: *Svadbeni običaji u Peći* (Preštampano iz *Glasnika Etnografskog muzeja u Beogradu* knjiga VIII).“ *Zvuk* br. 8–9 (jun–jul 1934c): 361.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Sintetičko-kritički pogled na prošlu sezonu i njene rezultate.]“ *Zvuk* br. 10–11 (avgust–septembar 1934a): 395–399.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. Jedna nova zbirka stare muzike. (*Antiqua* u izdanju Schotta – Mainz).“ *Zvuk* br. 10–11 (avgust–septembar 1934b): 403–404.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Angažovanje g. Borisa Knjazeva. Projektovani repertoar za iduću sezonu. Članak g. Milana Grola *Pozorišne nevolje u Srpskom književnom glasniku*. Nova sezona: opera *Hasanaginica* Luja Šafraneka-Kavića. Gostovanje stalnog gosta g. Šimenca. Ulazak novih mladih članica u repertoar: g-ca Meze; g-ca Toth-Ljubičić. Otvaranje koncertne sezone u sali Kolarčevog narodnog univerziteta: jermenska diseuse g-ca Sara Osnat Halévy, veče pesama i igara Istoka.]“ *Zvuk* br. 12 (oktobar 1934a): 436–440.
- DRAGUTINOVIĆ, B[ranko]. „Muzička literatura. Knjige. Ljubica Janković i Danica Janković: *Narodne igre* (I knjiga, Beograd).“ *Zvuk* br. 12 (oktobar 1934b): 447–449.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Premijera Wagnerovog *Tannhäusera*. Pretstava *Tannhäusera* sa g-com Oljdekop i g-com Toth-Ljubičić. Obnovljeni *Seviljski berberin* na sceni *Luksora*. G-ca Oljdekop kao Leonora u Verdijevom *Trubaduru*. Boris Knjazev i balet *Bahanal* u drugoj slici trećeg čina opere *Samson i Dalila* od Saint Saënsa. Povratak za dirigentski pult g. Stevana Hristića. Svečana komemorativna akademija Muzičkog društva *Stanković* u spomen kralju Aleksandru Prvom Ujedinitelju. Prvi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen muzičkom baroku; predavač dr Vojislav Vučković, muzičke ilustracije: g-ce Nenadović (klavir) i Gita Farkaš (sopran) i g. g. Njemeček i Dimitrijević (violine).]“ *Zvuk* br. 1 (januar 1935a): 21–24.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Fritz Tutenberg: *Munteres Handbüchlein des Opernreggiseurs – Leitfaden zu einer geheimen Kunst* – Gustav Bosse Verlag, Regensburg).“ *Zvuk* br. 1 (januar 1935b): 41.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Gostovanje češkog tenora g. Josefa Otokara Masaka u četiri predstave: Herodes u Straussovoj *Salomi*; Herman

Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга (Библиотека „Српска књижевност у сто књига“, књ. 91), 272–280.

u *Pikovoj dami* P. I. Čajkovskog; u naslovnoj ulozi u Wagnerovom *Tannhäuseru*; Turiddu u *Cavalleria rusticana* P. Mascagnia i Canio u *Pagliacima* R. Leoncavalla. Repriza *Zulumčara* Petra Krstića. Gostovanje g. Popova u operi *Evgenije Onjegin* P. I. Čajkovskog. Drugi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen muzičkom klasicizmu; predavač g. Kosta Manojlović, program izveo smanjeni orkestar Beogradske filharmonije, dirigenti: Predrag Milošević, Ljubica Marić i Vojislav Vučković.]" *Zvuk* br. 2 (februar 1935): 62–63.

- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Tri neuspela mala baleta u režiji i koreografiji novog baletskog šefa g. Knjazeva. Gostovanja g. Alfreda Picovera, g. Lovra Matačića, dirigenta Zagrebačke opere, g. Josipa Rijavca i italijanske koloraturno-lirske pevačice g-dje Anne Marie Gugliemetti. Premijera opere *Dorica pleše* Krste Odaka. Premeštaj g. Dragoslava Ilića, upravnika Narodnog pozorišta. Novi upravnik g. Branislav Vojinović. Drugi koncert *Collegiuma musicuma*: obeležavanje stogodišnjice Ilirskog pokreta i komemoracija preminulom kompozitoru Blagoju Bersi. Treći koncert *Collegiuma musicuma*: proslava dvestopedesetogodišnjice od rođenja Bacha i Händela. Treći muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen muzičkoj romantici u Nemačkoj; predavač g. Rikard Švarc. Proslava šesdesetogodišnjice kompozitora Arnolda Schönberga u sali Jevrejskog doma; predavač g. Dimitrije Bivolarević; g. Aleksej Butakov, klavir.]“ *Zvuk* br. 3 (mart 1935a): 102–106.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. *Das Atlantisbuch der Musik* (Atlants Verlag – Berlin – Zürich)“ *Zvuk* br. 3 (mart 1935b): 122.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Proslava tridesetpetogodišnjice umetničkog rada operskog pevača g. Evgenija Marijašeca. Obnova opere *Knez Igor* A. P. Borodina. Gostovanje g. Solarija u operama *Rigoletto* (Knez) i *Bohème* (Rodolfo). G-đa Kornelija Ninković-Grozano kao Madame Butterfly. Opera *Dorica pleše* Krste Odaka i neracionalno iskorišćavanje dela za osveženje operskog repertoara. Četvrti muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen novoromantičnoj solo pesmi; predavač g. Predrag Milošević; muzičke ilustracije izveli g-ca Gita Farkaš, g. Rudolf Ertl i predavač. G-dja Zina Pevzner-Kreković. Dečji koncert Muzičke škole *Stanković*. Koncert bugarskog muškog hora *Rodina*. Gostovanje Theater in der Josefstadt.]“ *Zvuk* br. 4 (april 1935a): 138–141.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. Komentar uz otkaz Dr. Hezela.“ *Zvuk* br. 4 (april 1935b): 148–150.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Dr Miloje Milojević: *Opelo* op. 43 u d-mollu (izdanje kompozitora)“ *Zvuk* br. 4 (april 1935c): 161.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. *Vesnik Južnoslovenskog pevačkog saveza*“ *Zvuk* br. 4 (april 1935d): 161.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Gostovanje g-dje Ines Alfani-Tellini. G-ca Oljdekop u ulozi Jaroslavne. G-ca Meze kao Manon. Takozvana repriza *Fausta* od Gounoda. Gostovanje g-dje Zinke Kunc u ulozi Leonore u *Trubaduru*. Gostovanje g. Petra Rajčeva u operi *Jevrejka*. Apstinencija publike na operskim predstavama i njeni uzroci. Peti muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen muzici neoromantizma; predavač dr Vojislav Vučković; muzičke ilustracije svirao Gudački kvartet Njemeček – Dorman – Bristiger – Slatin. Šesti muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen impresionističkoj simfoniskoj muzici; predavač g. Petar Bingulac; muzičke ilustracije izveli g-đa Stana Ribnikar, klavir, Beogradska filharmonija i dirigent dr Vojislav Vučković. Solistički koncert pijaniste g. Helmuta Baerwalda. Druga poseta bugarskog narodnog hora *Gusla*. Koncert Jevrejskog pevačkog društva iz Sofije. Koncert Hora Srpsko-jevrejskog pevačkog društva.]“ *Zvuk* br. 5 (maj 1935a): 178–181.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Knjige. Hans Mersmann: *Eine deutsche Musikgeschichte* (Sanssouci Verlag. Potsdam – Berlin)“ *Zvuk* br. 5 (maj 1935b): 202.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Knjige. *Nastavni plan muzičke škole 'Stanković' u Beogradu*. (Izdanje muzičkog društva *Stanković*)“ *Zvuk* br. 5 (maj 1935c): 202.

- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Premijera Massenetovog *Don Quiochotta*. Gostovanje poljskog tenora g. Drabika u *Tosci i Pagliaccima*. G-ca Toth-Ljubičić i repriza Moniuszkove *Halke*. Gostovanje bugarskog tenora g. Petra Rajčeva. G-ca Bahrija Nuri-Hadžić kao Margareta u *Faustu*. Gostovanje g. André Bourdinoa. G-ca Oljdekop kao Lotta. G-đa Lucie Giron kao Carmen. Proslava desetogodišnjice rada Univerzitetskog kamer muzičkog udruženja *Collegium musicum*. Sedmi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen modernoj slovenskoj muzici; predavač g. Rikard Švarc, muzičke ilustracije izveli su g-đe Meri Žeželj (violina), Milka Đaja (klavir), g-ca Maržinec i g-đa Lj. Slatin. Koncert Srpskog pevačkog društva *Gusle* iz Mostara.].“ *Zvuk* br. 6 (jun 1935): 218–222.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Kratak sintetičan pogled na prošlu sezonu. Gostovanje g-dje Monigeti u naslovim partijama *Tosce* i *Traviate*. Premijera Smetanine opere *Dalibor*. Gostovanje g. Josipa Rijavca u operama *Carmen* i *Hoffmanove priče*. G. Jovanović u četvorostrukoj ulozi u *Hoffmanovim pričama*. Fjodor Šaljapin u ulozi Don Quichotta i Borisa Godunova. G. Rijavec kao Dimitrije Samozvanac. Proslava stogodišnjice rođenja Davorina Jenka; predavanje o Jenku održao dr Miloje Milojević; Beogradska opera i dirigent g. Pordes izveli Jenkovu uvertiru *Kosovo* i komad s pevanjem *Vračara*. Tenor g. Živojin Tomić. Dvadeset pet godina rada g-dje Mage Magazinović. Prvi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen muzičkom rokokou; predavač dr Vojislav Vučković, muzičke ilustracije dali su trio Njemeček – Dorian – Slatin, g-đa Meri Žeželj, g-ca Jelena Nenadović i g-ca Maržinec. Drugi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta, posvećen Ludwigu van Beethovenu; predavač g. Rikard Švarc, muzičke ilustracije izveli: g. Žarko Cvejić, Gudački kvartet Njemeček, Dorian, Bristiger, A. Slatin i pijanistkinja g-ca Jelena Nenadović. Koncert Hrvatskog pevačkog društva *Tomislav* iz Zemuna.].“ *Zvuk* br. 8–9 (oktobar–novembar 1935a): 321–332.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Miloje Milojević: *Sonata opus 36 u h-mollu za violinu i klavir*. (Izdanje *Collegium musicum*).“ *Zvuk* br. 8–9 (oktobar–novembar 1935b): 348.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. [Beogradska opera. Repriza Offenbachove opere *Hoffmanove priče*. Premijera opere *Hovanščina* M. Musorgskog. Gostovanje g. Popova u naslovnoj partiji opere *Knez Igor* A. P. Borodina. ‘Uskakanje’ g. Pordesa bez proba na pretstavu *Borisa Godunova*. Dirigovanje g. Predraga Miloševića – Smetanina opera *Dalibor* s jednom probom. Premijera opere *Romeo i Julija* Charlesa Gounoda.].“ *Zvuk* br. 10 (decembar 1935a): 371–375.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Ivan Lukačić: *Odabrani moteti* (u redakciji Dr. Dragana Plamenca izdao Hrvatski glazbeni zavod).“ *Zvuk* br. 10 (decembar 1935b): 396.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Fran Lhotka: *Žetelačka za violinu i klavir* (Izdanje Hrvatskog glazbenog zavoda).“ *Zvuk* br. 10 (decembar 1935c): 396–397.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko [B. D.]. „Muzička literatura. Muzička izdanja. Josif Marinković: *Liturgija i Pomen* (Izdanje Državne štamparije).“ *Zvuk* br. 10 (decembar 1935d): 397.
- DRAGUTINOVIĆ, Branko. „Muzika u zemlji. Beograd. Opera. Odlazak g. Hristića. Šta sada? Osvrt na dvomesečnu aktivnost. Premijera Mozartove *Figarove ženidbe*.“ *Zvuk* br. 1 (mart 1936): 19–21.

ЛИТЕРАТУРА

- Васиљ, Александар. *Литература о музици у „Српском књижевном гласнику“ 1901–1941*. Необјављена магистарска теза одбрањена 2004. (2004a) на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

- ВАСИЋ, Александар. „Музикографија Српској књижевної власника и идеологија југословенства.“ *Музиколоџија* бр. 4 (2004б): 39–59.
- ВАСИЋ, Александар. „Рецепција европске музике у музичкој критици Српској књижевној власника (1901–1941).“ *Научни састај славистија у Вукове дане* књ. 34/2 (2005): 213–224.
- ВАСИЋ, Александар. „Српска музичка критика и есејистика XIX и прве половине XX века као предмет музиколошких истраживања.“ *Музиколоџија* бр. 6 (2006): 317–342.
- ВАСИЋ, Александар. „Драгутиновић, Бранко М.“ У: Попов, Чедомир (ур.). *Српски биографски речник*. Књ. 3. Нови Сад: Матица српска, 2007а, 388.
- ВАСИЋ, Александар. „Ђурић-Клајн, Стана.“ У: Попов, Чедомир (ур.). *Српски биографски речник*. Књ. 3. Нови Сад: Матица српска, 2007б, 662–663.
- ВАСИЋ, Александар. „Проблем националног стила у написима Милоја Милојевића.“ *Музиколоџија* бр. 7 (2007в): 231–244.
- ВАСИЋ, Александар. „Старија српска музичка критика: канон, поступак, просветитељска тенденција.“ *Музиколоџија* бр. 8 (2008): 185–202.
- ВАСИЋ, Александар. „Рецепција авангардне музике у међуратном Београду: пример часописа *Музика* и *Гласник Музичкој друштва ‘Стианковић’ / Музички власник*.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* бр. 44 (2011): 133–151.
- ВАСИЋ, Александар. *Српска музикографија међуратној доба у оцледалу корџуса музичке историје*. Необјављена докторска дисертација одбрањена 2012. на Академији уметности Универзитета у Новом Саду. Библиотека Матице српске у Новом Саду, sign. Д 5720.
- ВАСИЋ, Александар. „Инострана музика у међуратном Београду: рецепција у *Гласнику Музичкој друштва ‘Стианковић’ / Музичком власнику* 1928–1941.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* бр. 49 (2013а): 63–75.
- ВАСИЋ, Александар. „‘Материјалисти’ и ‘идеалисти’ у нетраженом дијалогу: часопис *Звук* (1932–1936) и музика Западне Европе.“ *Музиколоџија* бр. 14 (2013б): 77–92.
- ВАСИЋ, Александар. „Два погледа на југословенство у српској музичкој периодици између два светска рата.“ *Музиколоџија* бр. 17 (2014): 155–166.
- ВАСИЋ, Александар. „Српска оперска критика међуратног доба: између националног и модерног репертоара.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* бр. 57 (2017): 11–23.
- ВАСИЋ, Александар. „Музички критичар Рикард Шварц.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* бр. 61 (2019): 87–103.
- ВЕСИЋ, Ивана. *Конструисање српске музичке традиције у периоду између два светска рата*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2018.
- ВУЧКОВИЋ, Војислав. *Сугубе, есеји, кријице*. Редактор Властимир Перичић. Београд: Нолит, 1968.
- ГОСТУШКИ, Драгутин. *Уметности у недостигању доказа*. Београд: Српска књижевна задруга, 1977.
- ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе. „Напомене о једној споменици. Двадесет пет година од изласка споменице *Свој година Филозофској факултетима*.“ *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор* књ. 53–54, св. 1–4 (1987–1988) (1989): 228–247.
- ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе. „Милоје Милојевић – професор Филозофског факултета у Београду.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* бр. 6–7 (1990): 325–348.
- ЈОВАНОВИЋ, Милица. *Балет Народної позоришта у Београду 1. Првих седамдесет година*. Београд: Народно позориште, 1994.
- МИЛИН, Мелита. *Љубица Марић. Компоновање као традиционални чин*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2018.
- МУСТЕДАНАГИЋ, Ј[идија]. „Биволаревић, Димитрије Г.“ У: ЛЕСКОВАЦ, Младен, Александар Форишковић, Чедомир Попов (ур.). *Српски биографски речник*. Књ. 1. Нови Сад: Матица српска, 2004, 527.

- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Музичка критика и есејистика у Београду (1919–1941)*. Београд: Факултет музичке уметности, 1999.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Биографија и библиографија*. Београд: Факултет музичке уметности, 2007.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Прељуд музичких догађања (1944–1971). Бранко Драјићинић (1903–1971)*. Београд: Факултет музичке уметности, 2009.
- ПЕТРОВИЋ, Љубомир. *Југословенска држава и друштво у периоду 1920–1941*. Београд: Институт за савремену историју, 2000.
- ТОМАШЕВИЋ, Катарина. *На раскршћу Истока и Запада. О дијалогу традиционалне и модерне у српској музици (1918–1941)*. Београд: Музиколошки институт САНУ; Нови Сад: Матица српска, 2009.
- ТУРЛАКОВ, Слободан. *Легенде музичког живота у Београду 1840–1941*. Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1994.
- ЋИРИЛОВ, Јован, Стана Ђурић-Клајн, Лазар Трифуновић (прир.). *Есеји о уметности*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Српска књижевна задруга, 1966.
- ШУКУЛЕВИЋ-МАРКОВИЋ, Ксенија. *Нина Кирсанова: примабалерина, кореограф и педагог*. Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1999.
- ANDREIS, Josip. *Povijest glazbe*, knj. 4: *Povijest hrvatske glazbe*. Zagreb: Sveučilišna naklada „Liber“, Izdavačko knjižarsko poduzeće „Mladost“, 1974.
- ĆURKOVIĆ, Ivan. „Obzorja nesnošljivosti u operama Adel i Mara Josipa Hatzea i Adelova pjesma Ive Paraća.“ U: *Hrvatska glazba u XX. stoljeću. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u palači Matice hrvatske 22–24. studenoga 2007*. Zagreb: Matica hrvatska, MMIX, 75–99.
- FOTEZ, Marko. *Sadržaji opera. 260 sadržaja najpoznatijih domaćih i stranih opera, opereta i baleta*. Dio sadržaja preveo Dinko Sirovica. Predgovor napisao Antun Dobronić. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod D. D., 1943.
- GEORGIEVA, Stefanka. “The Idea of South Slavic Unity among Bulgarian Musicians and Intellectuals in the Interwar Period.” In: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (eds.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institut of Musicology SASA, 2017, 37–56.
- DRAGOVIĆ, Gordan (gl. ur.). *Leksikon opera*. Redakcijska obrada Ana Matović, Vladimir Jovanović. Beograd: Univerzitet umetnosti, 2008.
- KUNTARIĆ, Marija (gl. ur.). *Bibliografija rasprava i članaka*, knj. 13: Muzika, struka VI. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1984.
- KUNTARIĆ, Marija (gl. ur.). *Bibliografija rasprava i članaka*, knj. 14: Muzika, struka VI. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1986.
- LIPOVČAN, Srećko (ur.). *Josip Hatze, hrvatski skladatelj*. Zbornik. Prev. Sonja Bašić. Zagreb: Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, 1982.
- PEJOVIĆ, Roksanda. „Muzički časovi na Kolarčevom narodnom univerzitetu 1928–1941.“ *Zvuk* 3 (1982): 6–13.
- SIROVICA, Dinko, Marko Fotez. *Sadržaji opera: 238 libreta najvažnijih domaćih i stranih opera*. Zagreb: Tisak i naklada Nadbiskupske tiskare, 1938.
- ŠKUNCA, Mirjana. *Mostovi građeni glazbom: skladatelji – izvoditelji – djela*. Split: Književni krug, 2008.

Aleksandar N. Vasić

Critical Views of Branko Dragutinović

Summary

Branko Dragutinović (1903–1971) authored one of the most extensive critical oeuvres in the history of Serbian music. He was engaged in music criticism for almost half a century, from 1924 until his death.

In the Belgrade music magazine *Zvuk* (Sound) (1932–1936), he published 58 music critiques and critical reviews. He observed the work of the Opera and Ballet of the National Theater in Belgrade, concert life, lectures on music, and he also wrote about films that included art music. He published a large number of reviews of foreign and domestic musicological and ethnomusicological books, music magazines, sheet music editions, ethnomusicological and ethnochoreological editions, etc. His articles in *Zvuk* reveal his views on the art of music.

Dragutinović valued virtuosity only as a necessary basis for the unfettered expression of musical performers. His views on modern art reveal that he saw a modernized national style as one of the desirable options for contemporary Serbian art. Also, his affinities were on the side of musical neoclassicism. He did not accept Arnold Schönberg, finding that his compositions represented the ultimate rationalization of European music and could be interesting only as an experiment on the way to a new artistic expression.

Under the influence of the ideology of integral Yugoslavism, Dragutinović used the phrase *Yugoslav people*. Sensitive to social processes and opportunities, he also showed attention to publications that spoke about the musical activities of workers' associations. He was aware of the influence of social, political, and economic factors on the history of music. Nevertheless, he considered that the art of music was, in the first place, an autonomous aesthetic activity and value. That is why he opposed the reductionism of those Marxist music writers who overemphasized the external context of the art of music to the detriment of its aesthetic purpose and function.

Keywords: Branko M. Dragutinović, magazine *Zvuk* (1932–1936), music criticism, Serbia, music periodicals, musical drama, operetta, virtuosity in music, materialist interpretation of the history of music, Yugoslav-Bulgarian cooperation, music.

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику
Излази двапут годишње
Издавач Матица српска
Уредништво и администрација: Нови Сад, Улица Матице српске 1
Телефон: 021/420-199, 6615-038
е-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs
www.maticasrpska.org.rs

Matica srpska Journal of Stage Arts and Music
Published semi-annually by Matica Srpska
Editorial and publishing office: Novi Sad, ul. Matice Srpske 1
Phone: 381 21 420-199, 6615-038
е-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs
www.maticasrpska.org.rs

Уредништво је *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*
бр. 63/2020 закључило 28. јуна 2020.

За издавача: проф. др Драган Станић, председник Матице српске
Стручни сарадник Одељења: Марта Тишма
Преводац за енглески језик: Оливера Кривошић
Лектор и коректор: Татјана Пивнички Дринић
Технички уредник: Вукица Туцаков
Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин
Штампа: САЈНОС, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
78+792(082)

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику / главни и одговорни уредник Катарина Томашевић. – 1987, 1–. – Нови Сад : Матица српска, Одељење за сценске уметности и музику, 1987–. – 24 cm

Годишње два броја.

ISSN 0352-9738

COBISS.SR-ID 16339202

Штампање овог Зборника омогућили су
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
и Министарство културе и информисања Републике Србије